

Palócok Szent Anna tisztelete

Mivel 2020-ban járásunkban, Ipolyszécsénykén került volna sor a VII. Palóc Világtalálkozóra, ezért lapunkban minden hónapban egy oldalon ezzel a témával, azaz a palócsággal foglalkozunk. Az írások szerzője a szécsényi Kubinyi Ferenc Múzeum igazgatója, Limbacher Gábor, aki a téma szakavatott ismerője. Cikksorozatunk nem titkolt célja, hogy népcsoportunkat, a palócokat, tulajdonképpen saját történelmünket még jobban megismerjük.

Az év jeles napjai sorában nyárközepi kiemelkedő ünnep Szent Anna napja. Kultuszának sokrétűsége folytán szakrális építészetünkben is megjelenik templomok, kegyhelyek, kápolnák patrónusaként vagy szoboroszplokokon. Érsekvadkertem emelt kultuszhelye egyszerre szolgált útmenti és temetőkápolnaként, míg ipolytarnóci temetőkápolnája egyúttal kistáji zarándokhely is. Szent Anna búcsújáró helyei a Palócföldön egész hálózatot alkotnak, ha az előző kultuszhelyhez hozzávesszük a bujáki, lőrinci, hangonyi, hanyipusztai, bélapátfalvi Gilitka-kápolnát és a felvidéki Körtvélyes, Rudnok, Kisperlász kegyhelyeit, melyeken kívül Mátraverebély-Szentkút egyik fontos búcsúnapja is Szent Anna kultuszát szolgálta. Gyöngyöshalászon Szent Annának, a templom védőszentjének külön szoborszéke van, amelyet végighordoznak a körmenetekben. Így Szent Annának is külön dajkája és hordozó leánygárdája volt.

Szent Annának a nép szakrális tudatvilágában különös helye, hivatása volt. Anna a palóc, de az egész hazai katolikus asszony népnek kiváltságosan tisztelt szentje volt: magtalanok, áldott állapotban levők, női betegségben szenvedők tekintették nagylelkű pártfogójuknak.

Főleg pünkösöd utáni kilenc kedden böjtöltek - gyermekáldásért, könnyű szülésért -, amely nagyjából éppen névünnepevel fejeződött be. Ezt az időszakot a mezőkövesdiek „szentannakedd“ néven emlegették, és kultuszát pápai búcsú-kiváltságok is lendítették. A Szent Annának szentelt kedd évszázadokon át, még a 19-20. század fordulóján is asszonyi dologtöltő nap volt. Erekyéiből, főként ujjáiból a középkori keresztes háborúk után Nyugatra is jutott, és az egyházilag alkalmazott hozzáérítés révén számuk megsokszorozódott. Az ilyen kézereklyéket Szent Anna erős anyaságának, matriarcha méltóságának szimbólumául tisztelték. Egy népszerű barokk olvasmány Szent Anna tiszteletéről többek között így oktatja azokat, akik kilenc keddi ájtatosságot fogadnak, vagy benne részt vesznek: „Szent Anna képét, avagy a kezének formáját kilencszer megcsókoljad, avagy evégre a térdeplő székét vagy házadnál annyiszor a földet.“ A kultusz népi utókorára jellemző ez a ponyvanyomatványokon számtalan kiadásban megjelent imádság: „*Oh, áldott Anna, szent anya /.../ örvendezek azokon a malasztokon, melyekkel téged a mindenható Isten szent kezéd által felékesített, midőn azon édes onokádat gyakran hordozád /.../. Azért is tetszett a magasságbeli Istennek, hogy szent kezedet a földön tisztelnék, hogy annak tisztelete által mindent, ami lelkünk üdvösségére hasznos, megnyerhessük...*“ Ilyen kézereklye látható az egri jezsuita majd cisztercita templom Szent Anna oltárán, és a sokáig oly népszerű Aranykorona imakönyv is egész oldalas képet mutat róla. A Mariazellbe vezető zarándokúton Annaberg kegyhelyének palóc búcsús kapcsolatait mutatják az innen származó, és több településen - Egeg, Etes - fellelt, Anna kezét ábrázoló színes nyomtatványok.

A balassagyarmati Szentháromság főplébánia-templombeli oltár tituláris szentje, Szent Anna ülő alakja mellett az ifjú Szűz Mária üdítő, szépséget és reményt sugárzó alakja hangsúlyozódik a kép közepén. E két fénytől áthatott szenthez képest Joákim inkább a sötét háttérbe olvad, majdhogynem észrevétlen marad. Fönt az Atyaisten inkább csak indirekt módon sejlik föl. Független síkon az oltár oromzata a sugárzóan fényes mennyei világot tárja elénk, virág- és nádisszal átszőtt aranyos rokokó keretben

az ég felhői között angyalok övezte, sugárzó és uralkodó Istenszem látszik. Ennek kontrasztját adja a festmény sötét tónusú látványa, mintegy a földi világ megjelenítése. A kép jobb oldalán a mennyből sejtelmeszerűen lehúzó világosság áttöri ezt a sötétséget, és Annát, illetve Máriát malasztal tölti el. Fénylő alakjuk az Örök Nap eljövételét, a világosság győzelmét előlegezi, amint arra az előttük magasodó fémfeszület látvány-szerűen is utal. E vertikális szerkezet egészült ki az 1970-es évek táján, amikor az oltár fölötti templomablak üvegében Szent István király alakját formálták meg.

E változást az oltárra vonatkozóan valóban kiegészülésnek tekinthetjük, ugyanis a hazai szakrális folklórból Szent Anna és Szent István személye szintén kapcsolatba került. Lajtakáta (Moson m., Gattendorf, Ausztria) búcsújáró Szent Anna kápolnája esetében a hungarus tudatú hagyomány sajátos példáját szemlélhetjük. Benne Szent Anna és Szent István révén, mint személyekben, az egyetemes és a magyar keresztény genezis kapcsolódik össze. A horvát ajkú helyi nép emlékezete szerint e kápolnában imádkozott Szent István király, mielőtt a német császár ellen harcba kelt volna. Az ekkor, vezérei által látott jelenés szerint a kápolna fölött nagy fényességben angyalok tartották a magyar koronát, szentélyében pedig Szent Anna áldotta meg a királyt. Az ütközetben így a magyarok győztek. A csata után a hálatalt István király térden csúszva közeledett a kápolna oltárához. A fényesség most ismét megjelent, és a sebesült vitézek mind meggyógyultak.

A szakrális folklór mellett templomi oltár is képviseli a magyar keresztény államot megalapozó István király és a Nagy Szent Család matriarchájának kapcsolatát. Például a rosznyói franciskánus templom XVIII. század közepén készült főoltárán a Szent Annát családjával megjelenítő festmény két oldalán Szent István és Szent László király látható, akik Magyarország oltalmává és erejévé avatták Anna leányát, Máriát és unokáját, Jézust.

A török után német lakosokkal újra települt Szendehely temploma szépséges festményén Szent István király Szent Annának és a térdén ülő leányának, Magyarok Nagyasszonyának ajánlja föl a Szent Koronát, s általa az országot és nemzetet.

A magyarság népesedési krízishelyzetből való kiúttalálás volt az egyik indíté-

ka a család és a gyermekáldás védőszentjét bemutató, „Kegyelmekkel tündöklő boldog Anya” - Szent Anna tisztelete és a Palóc Búcsú című könyv megalkotásának és 2005. évben való megjelentetésének, amely a Palóc Múzeumban megvásárolható.

Mátraderecskén egy módos parasztcsalád Szent Anna és Mária egyaránt öltöztethető szobrát csináltatta meg hordozható foglatban a 19. század közepén. Előbb a templomban, majd lakóházuk fali fülkéjében kaptak helyet a szobrok. A gondozóasszony az ünnepi öltöztetésekre rendre bevitte őket a házba, és még a gyerekeket is kiparancsolta onnan ruhaváltás idejére.

A világ a Palócföld paraszti kultúrájában egyöntetűen isteni teremtés eredménye. Ezt igazolják a néphitadatok és egy Nógrád megyei archaikus imádságban művészi tömörséggel megfogalmazott kozmikus genezis-motívum:

„Ég szülte Földet
Föld szülte fát,
Fa szülte ágát,
Ága szülte levelét,
Levele szülte bimbóját,
Bimbója szülte virágát,
Virága szülte Szent Annát,
Szent Anna szülte Máriát,
Mária szülte Krisztus Urunkat,
Aki megváltott mindnyájunkat.“
/.../

Föltűnő a Szent Anna-napi, többnyire tűzvész miatt fogadott „búcsúk” gyakorisága, mint például Etesen, Nógrádmegyeren és Egegen, ahol hasonló okból az apostolok oszlását (VII. 15.) is megünneplik. Nógrádmegyeren 1910 táján a felvég égett le. A helyi hagyomány szerint egy gazdaember a fiával felgyúj-

totta szalmás házukat a biztosítási díj reményében. A tovaterjedt tűz pusztítását követően megeskették a fiút a tűzgyújtás ügyében, aki hamis esküje után hamarosan meghalt, „és éjjelente tüzesen járt haza”. A csapás emlékére a megyeriek nem dolgoztak, és feketében jártak minden Szent Anna-napkor.

A kékkői uradalom birtokosa, Balassa Pál apostoli gróf hathatós támogatója volt Szent Anna kultuszának, az általa építetett templomokban rendre oltárt emeltetett Krisztus nagyanyja tiszteletére, és például az 1759-ben újra felszentelt kékkői várkápolnát is Szent Anna oltalmába helyeztette. Főoltárára a török által szétdőlt várromok között épen megtalált Pieta képet helyezte ki nyilvános tiszteletre. Uradalmában Szent Anna évenkénti ünnepnapjait nagy ájtatossággal rendelte megünnepelni, s végül földi pályafutását is az üdvösségre vezető halálért közbenjáró Szent Anna napján fejezte be, 1771-ben.

Szent Annának e segítő hatalmát tartotta szem előtt az ipolytárnóci Bory család, amikor 1813-ban családi sírboltként is szolgáló búcsújáró temetői kápolnát épített, búcsúkiáltást nyervén hozzá Szent Anna ünnepére a római Apostoli Szentszéktől. A hely máig a környékbeli falvak zarándokhelye. Heves megyében, az Erdőtelek melletti Hanyipusztán a Buttler grófok létesítettek búcsújáróhelyet Szent Anna tiszteletére. Az alapítói szándéknak megfelelően uradalmuk népe évente a keresztjáró napoktól 9 kedden át egészen Szent Anna ünnepéig zarándokolt körmenetileg ide, és misét hallgatott. A jámbor szokás hamarosan túlhaladta a helyi kultusz kereteit, és messzi vidékek, így Mezőkövesd parasztnépét is megmozgatta még néhány évtizede is.

A balassagyarmati Szent Anna-oltár régi kultuszából nőtt ki a Szent Anna-ünnepi Palóc Búcsú a végső honfoglalás 1100. évében, 1996-ban. Idén a jubileumi 25. búcsún, július 26-án különös hangsúlyt kap az egyetemes és a magyar kereszténység genezisének összekapcsolódása Szent Anna és Szent István személyében. A különös hangsúly összefügg a trianoni diktátum 100. évfordulójával. Hitünk és reményünk, hogy az Istenszülő Boldogasszonynak 982 esztendeje fölajánlott ország ma is Magyarok Nagyasszonya oltalmában áll, és széttagoltságát a Kárpát-medencében élő nemzetek és etnikumok krisztusivá válása, s ekként egységé tartozása, felülmúlja és orvosolja.

Limbacher Gábor
Kubinyi Ferenc Múzeum, Szécsény